

आदिवासी जनजाती आन्दोलनले उठाएका सवालहरुप्रति गैर जनजाती
(ब्राह्मण तथा क्षेत्री) को धारणा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर
तह द्वितीय वर्षको आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

सिर्जना अर्याल

त्रि.वि. दर्ता नं. ६-२-३८६-७१-२००४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय क्याम्पस

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६९

आदिवासी जनजाती आन्दोलनले उठाएका सवालहरुप्रति गैर जनजाती
(ब्राह्मण तथा क्षेत्री) को धारणा

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागको स्नातकोत्तर
तह द्वितीय वर्षको आंशिक आवश्यकता
परिपूर्तिका लागि प्रस्तुत
शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

सिर्जना अर्याल

त्रि.वि. दर्ता नं. ६-२-३८६-७१-२००४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय केन्द्रीय क्याम्पस

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६९

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र
केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

सिफारिस-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभागबाट समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तह पूरा गर्ने प्रयोजनका लागि मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा सिर्जना अर्यालले “आदिवासी जनजाती आन्दोलनले उठाएका सवालप्रति गैर जनजाती (ब्राह्मण तथा क्षेत्री) को धारणा” विषयमा समाजशास्त्रीय अध्ययन गरी शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । तसर्थ म उहाँको शोधकार्यलाई अन्तिम मूल्याङ्कनका लागि सिफारिस गर्दछु ।

.....
डा. कृष्ण बहादुर भट्टचन
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय, कीर्तिपुर

मिति : २०६९/७/२६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय
समाजशास्त्र/मानवशास्त्र
केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकायअन्तर्गत समाजशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको उपाधी प्राप्तको निम्ति सिर्जना अर्यालद्वारा तयार पारिएको “आदिवासी जनजाती आन्दोलनले उठाएका सवालप्रति गैर जनजाती (ब्राहम्मण तथा क्षेत्री) को अवधारणा” नामक शोधपत्र उक्त उपाधी प्राप्तीको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृत गरिन्छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

हस्ताक्षर

प्रा.डा. ओम गुरुङ

(विभागीय प्रमुख)

.....

डा. कृष्ण बहादुर भट्टचन

(शोध निर्देशक)

.....

डम्बर चेम्जोङ

(बाह्य सुपरिवेक्षक)

.....

मिति: २०६९।७।२७

कृतज्ञता ज्ञापन

बाल्यकाल देखि आजका मितीसम्म आफ्ना असंख्य पीर बेदना, दुःखकष्ट र आर्थिक संकटलाई थिचोल्दै मलाई हमेशा सहयोग गरिरहनु हुने मेरी स्नेही आमा प्रेमकला अर्यालप्रति कृतज्ञ छु । मेरो शैक्षिक उन्नति र प्रगतीका लागि उहाँले खेप्नु भएको दुःख र सहनु भएको कष्टप्रति म उहाँको ऋणी भएको छु ।

मेरो शोधपत्र तयार गर्न उचित निर्देशन, सल्लाह, सुझाव तथा जनजातीहरूले संचालन गर्ने हरेक कार्यक्रममा सहभागि हुने अवसर उपलब्ध गराई दिनु भएकोमा शोध पत्र निर्देशक डा.कृष्ण बहादुर भट्टचन प्रति आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । शोध पत्र तयारी कार्यमा देखिएका अक्षम्य कमीकमजोरी औल्याई दिनुभएको तथा सुधारका लागि अमृत्य सल्लाह, सुझाव र सहयोग गरिदिनु भएकोमा बाह्य सुपरिबेक्षणका श्री डम्बर चेम्जोङ प्रति आभार प्रकट गर्न चाहन्छु । विभागीय प्रमुख प्रा.डा. ओम गुरुङ प्रति आभारी छु । शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा उचित निर्देशन गरिदिनु भएकोमा यस विभागका सहप्रध्यापक डा. विनोद पोखरेल प्रति कृतज्ञ छु ।

आफ्नो अत्यन्त व्यस्तताका बावजुद पनि आवश्यक अन्तरवार्ताको लागि समय दिनुहुने विभिन्न पार्टीका राजनीतिककर्मी, राजनीतिक विश्लेषक, संचारकर्मी, प्राध्यापक, क्षेत्रि समाजका आन्दोलनकर्मी, विद्यार्थी प्रति म आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु । शोधपत्रका लागि भुतपुर्व प्रधानमन्त्रि तथा एमाले वरिष्ठ नेता माधव कुमार नेपाल ज्युले मेरो अध्ययनको लागि सन्दर्भग्रन्थिहरू उपलब्ध गराइदिनु भएकोमा हृदय देखि नै धन्यवाद दिनु चाहन्छु । अनुसन्धानकै क्रममा मेरा छरप्रस्ट तथा असंगठित प्रश्नहरूलाई एकितृत तथा संगठित गराउनुको साथै अनुसन्धानको लागि पर्याप्त मात्रामा सन्दर्भग्रन्थिहरू उपलब्ध गराइदिनुमा एमाले महासचिव ईश्वर पोखरेल ज्युप्रति म कृतज्ञ छु । त्यस्तैगरि मेरो शोधपत्रको लागि सल्लाह सुझाव र जनजातीले संचालन गर्ने कार्यक्रममा सहभागि हुने अवसर दिनुभएकोमा यशोकान्ति भट्टचन (गौचन) प्रति धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष, मनोवैज्ञानिक रूपमा साहस र उत्प्रेरेणा प्रदान गर्नुहुने दाजु विष्णु अर्याल र केशव अर्याल प्रति कृतज्ञ छु । त्यस्तै रूपमा शोध प्रस्तावनादेखि शोधपत्र तयार पार्दा सम्म निरन्तर सहयोग गर्नु हुने तथा सोध पत्रमा भएका कमीकमजोरी औल्याई दिनुहुने मेरा साथी, मित्र श्रेष्ठलाई बिशेष धन्यवाद दिन चाहान्छु । त्यस्तै गरि सहयोगका लागी तेज प्रसाद, शर्मा,अनिता तिवारी,बहिनी रन्जना भट्टराई र भाई जय श्रेष्ठलाई धन्यवाद दिन चाहान्छु ।

मिति: २०६९/७/१०

सिर्जना अर्याल

बिषयसूची

	पेज नं.
सिफारिस पत्र	i
स्वीकृति पत्र	ii
कृतज्ञता पत्र	iii
विषय सूची	v
अध्याय एक: परिचय	१-१२
१.१ अध्ययनको परिचय	१
१.१.१ जनजाती समूह	३
१.१.२ आदिवासी समूह	३
१.१.३ आदिवासी आन्दोलनको विकास	५
१.१.४ नेपालको सामाजिक संरचना	६
१.२ अध्ययनसँग सम्बन्धित समस्याको कथन	९
१.३ अध्ययनको उद्देश्य	११
१.४ अध्ययनको महत्व	११
अध्याय दुई : अध्ययनसँग सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१३-२९
२.१ सङ्घीयता, धर्मनिरपेक्षता, आत्मनिर्णयको अधिकार, आरक्षण र जनजाती आन्दोलन	१३
२.२ निष्कर्ष	२८
अध्याय तीन : अनुसन्धान विधि	३०-३९
३.१ अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य	३०
३.२ अनुसन्धानको ढाँचा	३०
३.३ अनुसन्धानको प्रकृति र स्रोत	३१
३.४ नमुना छनौट विधि	३१
३.५ सुचनाहरुको संकलन विधि	३२
३.५.१ अन्तरवार्ता	३३
३.५.२ समुह केन्द्रित छलफल	३३

३.६	तथ्याङ्कको व्याख्या तथा विश्लेषण	३३
३.७	अध्ययनको सिमा	३४
३.८	अनुसन्धानका क्रममा मैले भोगेको अनुभव	३५
अध्याय चार: आदिवासी जनजाती आन्दोलनले उठाएका मुद्दाहरु		४०-४८
४.१	धर्मनिरपेक्षता	४०
४.२	आत्मनिर्णयको अधिकार	४३
४.३	संघीयता	४५
४.४	आरक्षण	४६
४.५	निष्कर्ष	४७
अध्याय पाँच: आदिवासी जनजाती आन्दोलनले उठाएका सवालप्रति गैर जनजातीको धारणा		४९-६८
५.१	धर्मनिरपेक्षता	४९
५.२	आत्मनिर्णयको अधिकार	५२
५.३	संघीयता	५५
	५.३.१ जातीय आधारमा संघीयतामा जादा पार्ने प्रभाव	५६
	५.३.२ संघीय राज्यको तह	५७
	५.३.३ नेपालमा संघीयता सम्बन्धी वास्तविकता र भ्रम	५८
५.४	आरक्षण	६०
	५.४.१ आरक्षणका समय सीमा तथा विधिहरु	६२
५.५	जनजातीका मुद्दामा सहमत/असहमत	६६
५.६	निष्कर्ष	६८
अध्याय छ : सारांस र निष्कर्ष		६९-७३
६.१	सारांस	६९
६.२	निष्कर्ष	७०
सन्दर्भ सामाग्री		७४-७५
अनुसूची		७६-७९